

ART. 16. ROSZCZENIE O WYRÓWNANIE WARTOŚCI W MIEJSCE OBNIŻENIA ŚWIADCZENIA

Jeżeli świadczenie podlegające obniżeniu nie jest podzielne albo jeżeli obniżone świadczenie nie miałyby znaczenia dla drugiej strony, wierzyciel może domagać się, zamiast obniżenia świadczenia, zapłaty kwoty odpowiadającej różnicy wartości świadczenia, gdyby zobowiązanie zostało należycie wykonane, i wartości otrzymanego świadczenia.

A. Podstawy regulacji

A.1. Założenia politycznoprawne

Artykuł II:16 projektu ma charakter normy domykającej system środków przysługujących wierzycielowi w przypadku naruszenia przez dłużnika zobowiązania. Wprowadza on dodatkowe roszczenie o dopłatę w sytuacji, gdy strona, która otrzymała świadczenie spełnione w sposób stanowiący na-

ruszenie zobowiązania, sama jest zobowiązana do spełnienia świadczenia o charakterze niepodzielnym, tak że nie jest możliwe skorzystanie przez nią z uprawnienia do obniżenia własnego świadczenia na podstawie art. II:8 § 1 w zw. z art. II:15 projektu. W przyjętym w projekcie systemie, który przyznaje uprawnienie do obniżenia własnego świadczenia w szerokim zakresie, brak powodów, by strona, która nie jest zobowiązana do spełnienia świadczenia podzielnego, nie mogła skorzystać z uprawnienia do wyrównania wartości świadczeń na takich samych zasadach, na jakich przewidziane jest generalnie uprawnienie do obniżenia własnego świadczenia. Z tego również względu rozmiar roszczenia o dopłatę zakreślony został analogicznie jak w przypadku obniżenia świadczenia podzielnego.

B. Komentarz

B.1. Cel i znaczenie regulacji

Komentowany przepis wprowadza roszczenie o dopłatę przysługującą stronie stosunku zobowiązaniowego w sytuacji, gdy ze względu na niepodzielny charakter własnego świadczenia wierzyciel nie może skorzystać z uprawnienia do obniżenia własnego świadczenia, mimo iż świadczenie drugiej strony zostało spełnione z naruszeniem zobowiązania. Strona, która przyjęła wadliwe świadczenie, będzie mogła w takiej sytuacji (zakładając, że spełnione są również dalsze przesłanki, por. poniżej) domagać się zapłaty kwoty pieniężnej odpowiadającej różnicy wartości świadczenia spełnionego w sposób stanowiący naruszenie zobowiązania w stosunku do wartości, którą miałyby świadczenie spełnione prawidłowo. Należy się spodziewać, że norma ta będzie znajdowała zastosowanie raczej rzadko, paradygmatem przewidzianego w niej układu interesów jest umowa zamiany, choć nie da się oczywiście wykluczyć, że okaże się ona przydatna w niektórych bardziej skomplikowanych stosunkach prawnych oraz wówczas, gdy źródłem zobowiązania wzajemnego będzie zdarzenie prawne inne niż umowa. Drugi objęty nią przypadek to sytuacja, w której obniżone świadczenie nie miałyby znaczenia dla strony, która powinna go otrzymać, a jednocześnie spełniła własne świadczenie z naruszeniem zobowiązania. Jak się wydaje, taki układ interesów może pojawiać się wówczas, gdy zobowiązanie strony uprawnionej do obniżenia własnego świadczenia polega na świadczeniu rzeczy oznaczonych co do gatunku, a interes drugiej strony zaspokaja tylko spełnienie świadczenia w całości. Niezależnie od pierwotnej treści zobowiązania równowaga świadczeń będzie mogła zostać wówczas przywrócona poprzez dopłatę – przez stronę naruszającą zobowiązanie – kwoty odpowiadającej różnicy wartości świadczenia rzeczywistego wadliwego i hipotetycznego prawidłowego w zamian za utrzymanie w całości obowiązku świadczenia przez drugą stronę. Korzystanie z instrumentu określonego w art. II:16 projektu nie będzie natomiast dopuszczalne tam, gdzie strona obniżająca własne świadczenie zobowiązana jest do zapłaty kwoty pieniężnej. Reguły dotyczące potrącenia (por. art. I:28 i n. projektu) i tak doprowadziłyby do

takiego samego efektu, jakby wykonano „zwykle” uprawnienie do obniżenia własnego świadczenia na podstawie art. II:8 § 1 w zw. z art. II:15 projektu.

B.2. Kontekst regulacji – zakres zastosowania

Roszczenie wynikające z komentowanego przepisu przysługuje stronie wówczas, gdy przedmiot jej świadczenia nie jest podzielny, lub gdyby obniżone świadczenie nie miałyby sensu dla strony, dla której zostało zastrzeżone. Pozostałe przesłanki skorzystania z roszczenia o dopłatę pokrywają się z przesłankami uprawnienia do obniżenia własnego świadczenia i obejmują następujące okoliczności:

- świadczenie drugiej strony zostało spełnione co najmniej w części;
- przy spełnieniu świadczenia doszło do naruszenia zobowiązania w rozumieniu art. II:1 § 2 projektu;
- pomiędzy wartością świadczenia spełnionego prawidłowo oraz świadczenia faktycznie spełnionego w sposób stanowiący naruszenie zobowiązania występuje różnica, którą da się wyrazić w kwocie pieniężnej.

B.3. Wykładnia

Rozmiar roszczenia o dopłatę określa różnica pomiędzy wartością świadczenia, które zostało rzeczywiście spełnione, a wartością świadczenia, które zostałyby spełnione, gdyby dłużnik zachował się w sposób zgodny z treścią zobowiązania. Wadliwość świadczenia, wynikająca z naruszenia zobowiązania, podobnie jak na podstawie art. II:8 § 1 w zw. z art. II:15 projektu, powinna zatem mieć charakter majątkowy, dający się wyrazić w określonej kwocie pieniężnej. W przeciwieństwie do art. II:15 projektu, komentowany przepis nie wskazuje, czy różnicę tę należy ustalać na podstawie cen z chwili powstania zobowiązania, chwili, w której zgodnie z treścią zobowiązania powinno nastąpić spełnienie świadczenia, czy też z chwili faktycznego spełnienia świadczenia. Spójna systemowo wykładnia prowadzi do wniosku, że rozmiar roszczenia o dopłatę powinien być określany według stanu występującego w chwili, w której świadczenie powinno zostać spełnione zgodnie z treścią zobowiązania, tak jak przewiduje to art. II:15 projektu. Roszczenie o dopłatę spełnia bowiem taką samą rolę jak obniżenie własnego świadczenia i winno odzwierciedlać taki sam układ interesów.

Wierzyciel, który przyjął świadczenie spełnione z naruszeniem zobowiązania i sam jest zobowiązany do spełnienia świadczenia niepodzielnego, nie składa oświadczenia o obniżeniu własnego świadczenia, ani też innego oświadczenia o charakterze prawokształtującym, które prowadziłoby do zmiany treści zobowiązania. Przysługuje mu natomiast, zgodnie z komentowaną normą, roszczenie o zapłatę kwoty pieniężnej odpowiadającej różnicy wartości pomiędzy hipotetycznym prawidłowo spełnionym świadczeniem a świadczeniem faktycznie spełnionym, wyliczonej zgodnie z opisanymi powyżej zasadami.

Nieco inaczej wyglądać będzie sytuacja strony, mimo wadliwości własnego świadczenia która, chce otrzymać zgodnie z treścią zobowiązania świadczenie wzajemne drugiej strony uprawnionej do obniżenia własnego świadczenia na podstawie art. II:8 w zw. z art. II:15 projektu. Dla powstania roszczenia określonego w komentowanym przepisie konieczne jest, aby wierzyciel przyjął świadczenie spełnione z naruszeniem zobowiązania oraz złożył oświadczenie o obniżeniu własnego świadczenia. Mimo braku w projekcie wyraźnej normy, należy przyjąć, że oświadczenie to może stać się bezskuteczne (na takich samych zasadach jak na podstawie art. II:8 §2 projektu), jeżeli strona, która spełniła świadczenie wadliwie, zażąda spełnienia przez drugą stronę jej świadczenia w całości, wykazując, iż świadczenie częściowe jest dla niej pozbawione znaczenia. Dopiero wówczas i w jego miejsce powstaje roszczenie o dopłatę odpowiedniej (w rozumieniu komentowanego przepisu) sumy. Zobowiązanie do zapłaty tej kwoty i zobowiązanie do spełnienia świadczenia w części odpowiadającej rozmiarowi uprawnienia do obniżenia świadczenia stanowią zobowiązania wzajemne, do których stosują się art. I:18, art. I:20 i art. II:7 projektu.

B.4. Przykłady

1. Pomędzy osobą A i osobą B została zawarta umowa zamiany nieruchomości. Strony ustaliły, że wartość obu nieruchomości jest taka sama i nie przewidziały żadnych dopłat. Po zawarciu umowy i dokonaniu dokładnych pomiarów okazało się, że nieruchomość nabyta przez A jest o 10% mniejsza i w konsekwencji ma o 10% niższą wartość, niż strony założyły przy zawarciu umowy.

[W myśl regulacji zawartej w art. II:16 projektu osobie A będzie przysługiwało w stosunku do osoby B roszczenie o dopłatę różnicy wartości pomiędzy rzeczywistą wartością nieruchomości a wartością ustaloną przez strony w chwili zawierania umowy. Na marginesie warto zauważyć, że w przytoczonym przykładzie bez znaczenia pozostaną ewentualne zmiany wartości nieruchomości w okresie pomiędzy zawarciem i wykonaniem umowy a chwilą domagania się dopłaty].

2. Osoba A i osoba B zawarły umowę sprzedaży samochodu za cenę 20000 dolarów australijskich. Samochód okazał się wadliwy; kupujący złożył oświadczenie o obniżeniu własnego świadczenia; sprzedawca nie skorzystał z możliwości doprowadzenia przedmiotu świadczenia do stanu zgodnego z zobowiązaniem. Sprzedawca zainteresowany jest wyłącznie uzyskaniem od kupującego pełnej kwoty 20000 dolarów australijskich.

[Przy założeniu, że uzyskanie kwoty mniejszej niż 20000 dolarów australijskich pozbawione jest dla sprzedawcy znaczenia, będzie on mógł udaremnić oświadczenie kupującego o obniżeniu jego świadczenia, oferując mu – w złotych polskich – kwotę odpowiadającą różnicy między wartością wadliwego samochodu i samochodu odpowiadającego cechom określonym w treści zobowiązania, wyliczoną zgodnie z zasadami wskazanymi w art. II:15 projektu].